

ARTEMİS (DİANA)

Apollon'un ikiz kız kardeşi. İki kardeş bir çelişkiyi temsil eder: Apollon'un şifa tanrısı olması, ama okları ile hastalık ve ölüm getirebilmesi gibi, Artemis'de bütün hayvanların efendisi olduğu halde, aynı zamanda beslediği yaratıkları öldüren avcılık tanrıçasıdır. Artemis bir bakire olmasına rağmen Lokheia (doğumun kadını) sıfatı ile, Eileithyia ile birlikte doğumlara nezaret eder; Kourotrophos (yavruların bakıcısı) olarak da insan ve hayvan bütün canlıların yavrularını himaye edendir (March, 2014: 93). Bu bağlamda Artemis, her ikisinin de soğulma ilgilenmesi sebebi ile Eileithyia ile bir tutulmaktaydı. Ayrıca Artemis, tıpkı Apollon'un Phoibos (ışık saçan) olarak bilinmesi ve güneş tanrı Helios ile bir tutulması gibi ay tanrıçası *Selene* ile birleştiriliyordu. Yine Artemis bazen de gecenin tanrıçası *Hekate* (hortlaklar ve zebaniler eşliğinde gezinen) ile bir tutuluyordu (March, 2014: 94).

Antik çağ sanatı, onu yay ve oklar taşıyan, bazen uzun kıyafetler içinde bazen de dizlerine kadar inen kısa bir tunik giymiş olarak genç ve güzel bir kadın şeklinde tasvir eder. Çoğu zaman hayvan postları giyer veya hayvanlar özellikle de geyikler eşliğinde görünür. Yalnız Ephesos'taki Artemis tapınağı farklı bir tasvir içermektedir. Belki de tanrıçanın doğumla olan bağlantısına işaret etmek için birçok meme ile kaplanmış ünlü heykel (March, 2014: 94).

Artemis'in, dağlar ve ormanlarda, avlanmayı seven ve liderleri gibi bekaret yemini etmiş periler eşliğinde dolaştığına inanılırdı. Bu yemin çiğnendiği zaman Artemis hiç acımazdı. Artemis, ölüm getiren bir güç olarak görülüyordu. Bir kadının beklenmedik ölümü Artemis'in oklarına yorulabilirdi (March, 2014: 94).

Apollon ve Artemis'in anneleri Leto ile daima yakın ve karşılıklı olarak koruyucu bir ilişkileri vardı. Tityos adlı bir dev, Leto'ya tecavüz etmeye kalkıştığında iki kardeş onu öldürdü. Tityos bu suçundan dolayı Hades tarafından sonsuza kadar akbabaların ciğerini didikleme cezasına çarptırıldı. Yine *Niobe*, Leto'dan çok daha fazla çocuğu olması ile övününce kadının oğulları ve kızları iki kardeşin okları ile öldüler. Apollon oğlan çocukları, Artemis ise kız çocukları öldürdü (March, 2014: 94-95).

Leto kızı Artemis ile birlikte ava gitmeyi severdi. Dev avcı *Orion* da onlara eşlik ederdi. Bir hikayeye göre Orion bir akrebin sokması sonucu ölmüştür. Ancak bir başka hikayeye göre ise

Artemis onu kazayla öldürmüştür. Artemis, Orion ile birlikte olmaktan hoşlanıyor ve onunla evlenmeyi düşünüyormuş. Ama bu düşünce Apollon'u kıskandırmış. Apollon bir gün kardeşi Artemis'e denizde, kıydan uzakta bir şeyi işaret etmiş ve onu oku ile vurup vuramayacağını sormuş. Artemis bunu yapabileceğini söylemiş ve yapmış. Fakat oku ile vurduğu Orion'muş (March, 2014: 95).

Artemis, Akdeniz çevresinde bin yıllarca tutunmuş bir tanrıça. Orta Anadolu'da bulunduğu anlaşılan ve genel olarak "ana tanrıça" olarak tanımlanabilen bu tanrısal varlık Yunan din ve efsanelerinde Artemis adı ile anılır.

Bu tanrıça kültü Anadolu'dan Mezopotamya'ya; Suriye, Lübnan ve Filistin yoluyla Mısır'a ve Ege adaları ile Girit'e kadar bütün Akdeniz kıyılarını kapladığı gibi Yunanistan ve İtalya'ya da yayılmıştır. Ayrıca kuzeyde İskandinav ülkelerine de sokularak iz bırakmıştır.

Toprak ve bereketi simgeleyen bu tanrıçaya her çağda ve her bölgede başka başka adlarla ve ayrı ayrı biçimlerde tapınıldığı, bütün bu değişik ad ve biçimlerin ardında hep aynı görüş ve inanç özüne rastlanır. Ne var ki bu isim ve biçim bolluğu tanrıçanın geçirdiği evreyi izlemeyi ve onu bir bütün olarak görmeyi güçleştirmektedir.

Ana tanrıçanın başlangıç noktası İ.Ö. 6100 yıllarına kadar geri götürölmektedir. Efes'te bulunan Artemis heykelleri de Anadolu'nun Yunanla ilgili çağlarında bu tanrıçanın aldığı biçimi ortaya sermekte ve Roma İmparatorluğu'nun putperestlikten Hristiyanlığa geçişine kadar olan sürede tutarlı bir gelişmeyi izleme olanağı vermektedir.

Yunan dünyasında da adına rastladığımız Artemis zaman ve mekan içinde bir gelişmenin ürünüdür. Homeros metinlerinden Latin edebiyatındaki Diana'ya varana kadar bazı değişimlere uğramıştır bu tanrısal figür.

Ana tanrıçanın gerek Kybele gerekse Artemis olarak tam anlamına varmak oldukça güçtür (Erhat, 2003: 56).

Artemis'in adı tıpkı Apollon'un ki gibi Yunanca değil. Artemis'in Apollon'un olduğu gibi parlaklık gösteren bir ek adı da yoktur. Adına takılan yüzlerce sıfat onun tapınıldığı çeşitli ülke ve bölgeleri açığa vurmaktan başka bir işe yaramaz. Üzerinde durulması gereken ve onun kişiliğinin özünü yansıtan sıfatları Homeros metinlerinde ve İlkçağ edebiyatında rastlanan okçulukla ilgili

sıfatlardır. İlyada’da “ok taşıyan”, “ok saçan”, “okçu tanrıça” denir. Yine “altın yaylı”, “altın tahtlı” gibi deyimlere rastlanır (Erhat, 2003: 56).

Apollon için kullanılan Hekatos ve Hekatebolos ek adları okçu, oku ile hedefi vuran olarak çevrilir ama tam olarak anlam ve kaynağı bilinmemektedir. Artemis’le bir ay ve büyü tanrıçası olan Hekate arasında bir yakınlık, benzerlik vardır, o kadar ki bu iki tanrıça kimi yerde birbirine karışır. Hekate adının kökeni çözümlenememektedir. Bu aydınlanmamış köken Apollon, Artemis ve Hekate üçlüsünün Anadolu ile olan ilişkisini mi dile getirmektedir?

İlyada ‘da Artemis yabani hayvanlar tanrıçası olarak anılır; bu ana tanrıça Kybele’nin bir sıfatıdır. Bu durum yine Artemis’in Anadolu ile ilişkisini açıklar (Erhat, 2003: 57).

Artemis aslında Anadolulu bir tanrıça.

Önce Apollon daha sonra Artemis doğar.

Artemis’lerin çokluğu tanrıçanın asıl kaynağını unutturmaktadır (Erhat, 2003: 57-58).

Homeros destanlarında Artemis’in rolü, Apollon’unki kadar büyük değildir.

Leto, Apollon, Artemis, Ares, Aphrodite Troya savaşında Troyalılardan yanadır. Artemis savunmada gevşeyen Apollon’u azarlar.

İlyada’da Artemis için kullanılan sıfatlar tanrıçanın değişmez nitelikleri olarak kalır. Artemis, ok, yay, at ve araba ile yakından ilgilidir. Artemis, tıpkı Apollon gibi insanları okları ile vurup öldürür. Ansızın ölüm erkekler için Apollon’un okları; kadınlar için ise Artemis’in okları ile olur. Artemis okunu öç ya da ceza amacıyla atar. Çocuk doğururken ölen kadınların ölümü de Artemis’ten gelmedir. Doğumla ilgili olan Hera, Zeus’un kızına bu yetkiyi verdiğine yakınır (Erhat, 2003: 58)

Doğada egemen, canlıların ölüm, kalımını elinde tutan güçlü tanrıça kavramından doğanın içinde hayvanlarla birlikte yaşayan, ormanlarda, su kenarlarında perilerle dolaşıp eğlenen avcı kız ve özellikle kız oğlan kız tanrıça kavramına geçiş, yani Efes’li Artemis’ten, Hellenistik ve Latin şiirindeki Diana’ya geçiş kolayca anlaşılır.

Efesli Artemis

Efes kazıları sırasında biri büyük, ikisi küçük üç Artemis heykeli bulunmuştur.

Halikarnas balıkçısı Cevat Şakir'in İngilizce olarak yazdığı ve 1971 yılında yayımlanan "Asia Minor" adlı broşür Efesli Artemis üstüne bütün bilgileri içermekte ve tanrıçanın bugüne dek yapılmamış bir tanımını yapmaktadır (Erhat, 2003: 59).

Efes'li Artemis'in kaynağı Anadolu'lu Ana Tanrıça'dır. Sümerler, Ma / Marienna; Hititler, Kupapa / Kubaba / Hepa; Suriye'den Arabistan'a kadar olan bölgede Lat; Grit'liler Rhea; Phrygia'da Kybele; Lykia'da Leto olarak adlandırılan bu büyük bereket tanrıçası Efes'e gelir ve Artemis adı ile kültü başlıyor. Ve çeşitli evreler geçirerek ve yukarıda adları sayılan tanrıçalardan ayrılarak Efes'li Artemis biçimine girer. Kesin olmamakla birlikte İ.Ö. II. Bin yılda Efes yöresine yerleşmiştir (Erhat, 2003: 59).

Artemis heykeli tanrıçanın doğaya egemenliğini, uygarlığın her türüsünde yöneticiliğini simgeler. Başının üstünde kule biçiminde üç tapınak taşır ki bu kırların olduğuna kadar şehirlerin de koruyucusu olduğunu gösterir. Ciddi bakışlıdır ki bu da tanrının gücünü yansıtır. Ensesi dolunay biçiminde bir diskle çevrilir. Alnında hilal taşır ki bu onun ay tanrıçası olduğunu gösterir. Her iki yanında kartal başlı aslanlar vardır. Göğsünde dört kat meme görülür. Meme sayısı 17 ile 40 arasında değişir. Ama uçları olmadığı için başka şekilde de yorumlanmıştır. Ancak bu sarkıntılar ne olursa olsun Artemis'in bolluk ve bereket simgeleridir. Gövdesini saran hayvan simgeleri vardır. Tanrıça'nın değişmez kutsal simgelerinden biri de üç sayısıdır. Artemis'in üçlü karakteri dile getirilmektedir. Hem kız, hem evli kadın hem de ana. Tanrıça sürekli değişim halinde olan ayı etkisi altında tutar. Uygarlığın koruyucusudur. Bütün doğanın yöneticisidir (Erhat, 2003: 60).

Artemis'in Efes'teki tapınağı *Artemision*'dur (Erhat, 2003: 60).

Ana Tanrıça'nın bir simgesi olan Efes'li Artemis'in adı ortadan silindikten sonra da başka tanrısal varlıkların arkasında gizli bir yaşam sürdürdüğü bir gerçektir. Artemis'i sürdüren en belirgin tanrı kişiliği Meryem Ana'dır. Efes'liler, inandıkları, tapındıkları tanrıça kendilerine yasak edilince ve inançları yüzünden işkence ve saldırılara uğrayınca Meryem diye karşılırlarına çıkarılan ve zorla kabul ettirilen bu varlığa Artemis'in bütün niteliklerini aktarmışlar. Böylece inançlarının özünü korumayı başarmışlar (Erhat, 2003: 61).

HERMES (MERCURIUS)

Titanlar soyundan Atlas ile Pleione'nin kızı Maia'nın Zeus ile birleşmesinden doğmuştur. [Zeus'un çocuklarından birisidir.]

Tanrıların ve özellikle Zeus'un habercisi olarak görev alır. Olympos tanrılarının en renkli ve en özgünüdür (Erhat, 2003: 140).

Zeus, karısı Hera uykuya daldıktan sonra bir nymphe olan Maia ile bir mağarada buluşmakta ve sevişmektedir. Bir süre sonra Maia, bir çocuk doğurur. Hermes'tir o. Hermes, olağanüstü işlere girişmektedir. Örneğin mağaranın önünde bir kaplumbağa görür ve aklına cin bir fikir gelir. Hayvanı öldürür ve kabuğunu boşaltır ve koyun bağırsağından yedi tel gererek bir gitar yapar ve güzel sesler çıkarmakla eğlenir. Sonra Güneş tanrının inek sürüsünden elli hayvan çalar. Onları başka bir şehre sürer ancak hırsızlığı belli olmasın diye inekleri geri geri götürür. Kendi ayak izlerini de gizler. Yolda bir ihtiyara rastlar. Ona gördüğünü kimseye söylememesi için yemin ettirir. Karşılığında da bir inek vereceğini söyler. İnekleri bir mağaraya kaptıktan sonra gider ve masum bir bebek gibi kundağına girer, beşiğine yatar. Sabah olunca Apollon, sürüsünün eksik olduğunu anlar. İhtiyar adamı (Battos) sorguya çekerek gerçeği öğrenir. Hermes'i bulur. İnekleri geri vermezse kendisini Tartaros'a atacağını söyler. Hermes, suçsuz olduğunu söyler. Apollon kararı Zeus'a bırakır. Karar şudur: Hermes inekleri nerede sakladığını gösterecektir. Apollon mağaraya gelince gitarı görür ve çıkardığı sestten etkilenir. Bunun üzerine gitarı alıp inekleri bırakmaya razı olur. Bir süre sonra Hermes, kavalı icat eder. Apollon bunu da ister. Karşılığında ise sihirli bir altın değnek verir. Bu değnek ile Hermes habercilerin ve hırsızların kralı olur. Zeus bu sivri akıllı, kurnaz oğlunu kendine ulak olarak seçer. Zeus bundan böyle bütün buyruklarını hem tanrılara hem de insanlara Hermes aracılığı ile iletir. Ölülerin ruhlarını Hades'e götürmek de Hermes'in görevidir. Bu görevi için Hades'e ruhlar klavuzu adı verilir. Homeros destanlarında Hermes'i bu görevde görürüz. Odyseia'da, Odysseus'u yıllardan beri mağarasında alıkoyon Kalypso'ya Zeus, yiğide bir sal yapıp yurduna göndermesi haberini Hermes aracılığı ile ulaştırır (Erhat, 2003: 140-141).

Hermes'in birçok efsanede rolü vardır: Örneğin Paris'e altın elmayı verip yargıçlık etmesi buyruğunu o ulaştırır. Adının karıştığı en önemli efsane İo efsanesidir. Hera, Zeus'un İo'ya olan sevgisini kıskanarak onu bir ineğe çevirir ve başına da bekçi olarak yüz gözlü Argos'u diker. Zeus'un buyruğu ile Hermes, Argos'u öldürür ve bu başarısı ile Homeros destanlarında çok

geçen ama anlamı tam olarak çözölemeyen *Argeiphontes* ek adını alır. Yine Hera'nın öcünü boşu çıkarmak için Dionysos'u kaçıır (Erhat, 2003: 141).

Hermes aynı zamanda tüccarların da koruyucusudur. Yine Hermes çöbanların bekçisi olarak omuzlarında bir koyun taşıyarak canlandırılırdı (Erhat, 2003: 141).

Bir çocuğı olduğı belirtilir.

Kesin olmamakla birlikte Hermes, çöbanlar tanrısı Pan'ın babasıdır. Annesi Odysseus'un karısı Penelope'dir (Erhat, 2003: 141).

Hermes, sakallıdır ve öne doğru fırlamış dik bir fallus'a sahiptir. Haberci değneğı, geniş kenarlı gezgin şapkası ve kanatlı çizmeleri ile kolayca tanınan çok popüler bir figürdür (March, 2014: 105-106).

Hermes, hareket halinde bir tanrı olduğundan, tabiatıyla bütün seyahat edenleri koruyan tanrıdır yani seyahat edenlerin tanrısıdır. Ayrıca sınırların tanrısı olarak da insanlara, canlılar diyarı ile ölüler diyarı arasındaki sınırdan geçmelerine yardımcı olur. Hermes, "ruhları ileten" olarak bilinen bu rolünde ölülerin ruhlarını yer altı alemine götürür (March, 2014: 105).

Hermes, kurnaz ve hilekardır. Bu nedenle tüccar, dolandırıcı ve hırsızların tanrısıdır. Ayrıca sürülerin tanrısıdır (March, 2014: 105).

HESTİA (VESTA)

Ocağı simgeleyen Hestia, Kronos'la Rheia'nın kızı, Zeus ve Hera'nın kız kardeşidir.

Poseidon ve Apollon ona talip oldukları halde Hestia evlenmek istememiş ve Zeus'tan ömrü boyunca bakire kalma sözü almıştır.

Hestia, tanrılar ve insanlar arasında büyük bir şeref payı elde etmiştir. Her tapınakta ve her evde sunağı vardır.

Diğer Olympos'lı tanrılar hareketli oldukları halde Hestia hep yerinde kalır. Bu nedenle adı hiçbir efsaneye karışmaz. Kişiliğı olmayan soyut bir kavram olarak canlandırılır (Erhat, 2003: 144-145).

HEPHAİSTOS (VULCANUS)

Zeus ile Hera'nın oğludur. Ama bir efsaneye göre Hera, Zeus'un Athena'yı kafasından çıkarmasını kışkırttığını için Hephaistos'u kendi kendine doğurmuştur (Erhat, 2003: 134).

Hephaistos, hem topladır, hem çirkin. Bu niteliği ile o Olympos tanrıları arasında tektir, bu yüzden de hor görülür (Erhat, 2003: 134)ç

Hephaistos, topallığının nedenini anlatır: Bu anlatıma göre Zeus ve Hera arasında çıkan bir kavgada Hephaistos, annesi Hera'ya yardım etmek ister. Ancak Zeus buna izin vermez ve Hephaistos'u bacağından yakalar ve Olympos'tan aşağı atar. Hephaistos, Lemnos adasına düşer (Erhat, 2003: 134).

Hera total oğlundan utandığı için onu 9 yıl boyunca saklar. Ancak Hephaistos, bunun intikamını Hera'dan alır. İçine zincirler sakladığı bir taht yapıp, annesine gönderir. Hera, tahtın üstüne oturur oturmaz zincirler onu kışkavrak sarar, kurtulamaz bir daha. Olympos tanrıları Hephaistos'u çağırmak zorunda kalırlar. Bunun için Dionysos'u gönderirler, şarap tanrı da Hephaistos'u bir eşeğe bindirip öyle getirir Olympos'a. Tanrılar total tanrıyı görünce kahkaha atarlar (Erhat, 2003: 134).

Ancak Hephaistos'un elinden önemli işler gelir. Her türlü madeni işleyerek olağanüstü güzellikte eserler yaratır. Bütün Olympos tanrılarının evleri onun elinden çıkmadır (Erhat, 2003: 135). Yine çok bilinen tekerlekli altın sehpa onun eseri idi. Yine hem tanrılar hem de sevdiği ölümlüler için silahlar ve zırhlar yaptı. Yine genellikle tanrılar için çok güzel süslü mücevherler yarattı (March, 2014: 103-104).

Hephaistos, sanatı ve işçiliği simgeler (Erhat, 2003: 135).

Hephaistos, aşktan yana da pek talihli olmamıştır. Çünkü Aphrodite ile evli olan Hephaistos, karısı tarafından aldatılır. Aphrodite, Ares ile birliktedir. Bunu bilen Hephaistos, annesine yaptığı gibi karısı ve sevgilisi içinde bir tuzak hazırlar. İki sevgiliyi ağlar içine alacak bir yatak yapar. Ares ve Aphrodite'yi bu yatakta bağlı olarak bulur (Erhat, 2003: 135).

İlk kadın Pandora'nın bedenini kilden yontan odur. Prometheus'u dağın tepesine çıkartan odur (Erhat, 2003: 135).

Ateşin ve maden işlemenin tanrısı, demirci tanrıdır (March, 2014: 101).

Hera, onun biçimsizliğinden utandığı için Olympos'tan aşağıya fırlattı. Okeanos Irmağı'na düşen Hephaistos, kurtarıldı ve 9 yıl boyunca deniz kıyısında bir mağarada yaşadı. Bu süre boyunca demircilik sanatını öğrendi. Onu kurtaran iki tanrıça için zarif mücevherler yaptı (March, 2014: 102).

Hephaistos annesini affetmiş olsa gerek ki Zeus oğlu Herakles'e eziyet ettiği için Hera'yı cezalandırmak amacıyla ayaklarına örs bağlayıp Olympos'tan sallandığı zaman Hephaistos annesini savunmaya çalışır. Zeus bu müdahaleye o kadar öfkelenir ki Hephaistos'u ayaklarından tutup onu ikinci defa Olympos'tan aşağı fırlatır. Bu defa Hephaistos bir gün sonunda Lemnos Adası'na düşer. Ada halkı Hephaistos'a şefkat gösterir ve Hephaistos'da buna karşılık bu adaya hep özel bir sevgi besler. Lemnos Adası bu tanrının Yunan Dünyasındaki başlıca tapınma merkezidir. Hephaistos zamanı gelince Olympos'taki tanrılar arasına yeniden katılır (March, 2014: 102-103).

Hesiodos'un "Theogonia" sında Hephaistos Kharitlerin en genci olan Aglaia ile evlidir; Homeros'un "İlyada" sında ise Kharis (kişileşmiş zarafet) ile evli görünür; ama genellikle aşk tanrıçası Aphrodite ile evli olduğu söylenir. Hephaistos'un bu kadınlardan hiçbirinden çocuğu yoktu ve ölümlü kadınlardan da pek az çocuğu vardı. Bu çocuklar içinde en belirgin olanı Periphetes olsa gerek. Bu adam tıpkı babası gibi zayıf bacaklı idi ve *sopa taşıyan* diye anılırdı çünkü yolculuk eden insanları tunç bir sopa ile öldürene kadar döverdi (March, 2014: 103).

Hephaistos, bir balta ya da bir demirci kısıkaçı taşır halde tasvir edilir (March, 2014: 104).

Ateş tanrısı olarak Hephaistos'un sadece Olympos'ta değil yeryüzünde de demir ocakları olduğuna inanılırdı. Buralarda tek gözlü devler Kyklops'lar, onun idaresi altında çalışırlardı (March, 2014: 104).

ARES (MARS)

Roma dünyasının değer verdiği ve saygı gösterdiği bir tanrı iken Yunan dünyası bir o kadar hor görür, sevimsiz ve giderek gülünç bir tanrı olarak tasvir edilir. Homeros destanlarında kaba kuvveti simgeleyen Ares'e bir çok aşağılayıcı sıfat eklenmiştir. Azgın, çılgın, deli, uğursuz olarak

nitelendirilen Ares, insanların baş belası, elleri kanlı, kaleler yıkan olumsuz bir varlıktır. Hesiodos, doğuşunu 3 dizede anlatır ve bir daha da pek söz etmez Ares'ten (Erhat, 2003: 50).

Destanlarda Ares'in annesi Hera ile herhangi bir ilişkisine pek rastlanmaz. Babası Zeus ise ondan hoşlanmamaktadır. Troya Savaşı'nda Diomedes, Athena'nın yardımıyla karnından yaralar Ares'i. Ares'te, Zeus'un yanına sığınır ve ağlar. Apollon ve Athena, Ares'i hep kınar. Ancak asıl kavgası Athena ile. Çünkü Athena, aklın yönettiği savaşı, Ares ise akılsızca, körü körüne çarpışmayı simgeler. Bu çatışmada elbette ki akıl üstün gelir (Erhat, 2003: 50).

Aphrodite'den olma savaş sever oğullar Phobos (Dehşet) ve Deimos (Korku) çoğu zaman savaş meydanında babalarına eşlik ederler. Nifak tanrıçası Eris ile savaş tanrıçası Enyo (Romalılarda Bellona) bazen ona eşlik ederler. Ares, Aphrodite ile evli değildir onun sevgilisidir (March, 2014: 100).

Ares, Yunan Mitolojisi'nde pek popüler bir figür değildir. Diğer tanrılarla olan sahnelerde genellikle kenarda durur (March, 2014: 101).

Kaynakça

A., Erhat, "Mitoloji Sözlüğü", Remzi Kitabevi, İst., 2003.

J., March, "Klasik Mitler", çev., Semih Lim, İletişim Yay., İst., 2014.